

Kristendom og neutralitet i skolen

Af amanuensis Signe Sandsmark

Artiklen er tidligere bragt i Fast Grunn nr. 5, 1998, Den kristne skole, Unikum december 2000

I Norge fik vi i 1997 et nyt fag i grundskolen: Kristendomskundskab med religions- og livssynsorientering. Faget afløser både det gamle kristendomsfag og det alternative tilbud "Livssynskundskab" og er obligatorisk for alle elever. Det er alligevel muligt at blive fritaget for enkelte aktiviteter, som for eksempel salmesang, bøn, besøg i kirker og moskeer osv. Faget debatteres stadig. Nogen hævder at det stadigvæk er et Kristendomsfag, og at elever med ikke-kristen baggrund derfor bør fritages. Andre er imod faget fordi det er for lidt kristent. Ofte argumenteres det med, at skolen bør have et neutralt religionsfag.

I formålsparagrafen for grundskolen i Norge hedder det, at skolen skal hjælpe forældrene med at give barnet en kristen og moralsk opdragelse. Ofte trækkes dette ind i debatten om kristendomsundervisningen, og fra tid til anden møder vi krav om, at den kristne formålsparagraf bør fjernes. Faren for ensidig påvirkning bruges som argument både mod kristen formålsparagraf og for et neutralt fag.

Det ser ud til at være en udbredt opfattelse, at det er muligt at have et religions- / livssynsfag i skolen, som ikke påvirker eleverne i én bestemt retning. Man hævder, at bare skolen slutter med at sige, at kristen dommen er sand, så bliver den neutral i livssynsspørgsmål. Den samme måde at tænke på møder vi i tilløbene til debat om formålsparagraffen: Bare den kristne formålsparagraf i grundskolen bliver fjernet, så bliver skolen neutral. Ikke værdineutral. Det ønsker vi heller ikke, men livssynsneutral.*1) Bl.a. fra kristent hold er det igen og igen blevet hævdet, at dette ikke er tilfældet, at skolen altid vil give livssynspåvirkning. Dersom denne påvirkning ikke er kristen, vil den være præget af et andet - eller andre - livssyn.

En sådan argumentation synes ikke at „nå frem“, og det er vigtigt at finde ud af, hvorfor denne neutralitetstro er så sejlivet. For det hjælper jo ikke bare at gentage, at opdragelse og undervisning *2) ikke kan være neutrale i forhold til religioner og livssyn, dersom det vi siger ikke bliver hørt og forstået. Én måde at komme et stykke videre på er at forsøge at sige noget mere konkret om, hvordan livssyn formidles i undervisning, at vise, hvor påvirkningen er. Hvad er det i den såkaldte 'neutrale' undervisning, som ikke er neutralt?

En sådan konkretisering er central i min afhandling, som denne artikel bygger på.*3) Jeg har der først givet en fremstilling af, hvad kristen opdragelse og undervisning er. Derefter har jeg analyseret tre pædagogers*4) fremstillinger af det, de tror er livssynsneutral undervisning. Jeg har påvist, at

den ikke bare er forskellig fra, men på kollisionskurs med kristen undervisning, og dermed ikke neutral. Jeg har også givet en oversigt over argumenter, som bliver brugt for neutralitet, inkluderet trosforudsætninger, som sjældent bliver gjort eksplicite i debatten. Efter at have argumenteret mod disse, har jeg til sidst diskuteret, på hvilken måde og i hvilken grad det er muligt for en offentlig skole at give kristen opdragelse.

Denne artikel giver først en kort fremstilling af livssynspåvirkningen i kristen opdragelse og undervisning. Derefter fokuseres der på de forskellige argumenter og trosforudsætninger, som er basis for neutralitetstænkningen, og hvilke udfordringer disse stiller os overfor.

1. HVAD ER KRISTEN OPDRAGELSE?

Livssynspåvirkningen giver sig udslag på mange områder. Tre af de vigtigste er virkelighedsforståelsen, menneskesynet og spørgsmålet om meningen med livet og dermed hensigten med skolen.

Det vigtigste kendetegn ved kristen opdragelse er, at den har en virkelighedsopfattelse, som er Gud-centreret. Det er ikke bare det, at Gud eksisterer, nej, han er centrum i tilværelsen. Han er den, som har skabt alt og holder alt oppe. Han er den, som elsker hvert enkelt menneske og ønsker, at alle skal leve i hans nærhed. Han har skabt den verden, vi lærer om i geografi og naturfag. Han er herre over den historie, vi hører om i historietimerne. Han har skabt den krop, vi tager vare på, når vi har kropsøvelser. Han har også givet os evnerne til at lære matematik og sprog og ønsker, at vi skal bruge vore kundskaber til gode for vore medmennesker. Gud er fokus i virkelighedsforståelsen og hører hjemme i alle sammenhænge.

Vigtigt er også tidsperspektivet. Døden er ikke afslutningen, men indgangen til et anderledes liv. Et sådant evighedsperspektiv gør, at f.eks. dygtighed til skolefag og materielle goder ikke bliver så afgørende. Der bliver andre kriterier til at afgøre, hvad der er godt for os. Dette er virkelighedsrealisme, det er at tage hele livet og virkeligheden med i betragtning, ikke bare de få år før døden. Et sådant perspektiv over arbejdet i klasseværelset kan sætte meget i et andet lys.

Også menneskesynet i kristendommen er Gud-centreret. At vi er skabt i Guds billede og kan kommunikere med ham er vigtigere end alle vore egenskaber. Han er vor herre, men han vil også være vor far, vor frelser og vor ven. Også i skoletiden. Dette menneskesyn minder os om, at uanset evner og anlæg og opførelse, så er alle elever og alle lærere lige værdifulde.

Samtidig ved vi, at mennesket har vendt sig bort fra Gud og er blevet selv-centreret. Det onde er ikke noget perifert, det findes i centrum af vor personlighed, i viljen. Derfor kan livet aldrig blive harmonisk, det vil altid være en kamp både for kristne og ikke-kristne. Dette er vigtigt at være klar over både for lærere og elever. Det gode må opmuntres, og det onde må begrænses. Og Bibelens budskab om frelse og tilgivelse må forkyndes.

Ved siden af Gud-centreretheden er det måske spørgsmålet om meningen med livet, som er det vigtigste i opdragelses- og undervisningssammenhæng. For meningen med livet bestemmer også hensigten med opdragelsen. Dersom meningen med livet f.eks. er at være lykkelig, må det være opdragelsens og undervisningens formål at hjælpe eleverne til at kunne få et lykkeligt liv.

Ifølge Bibelen er mennesket skabt for at tjene Gud og sin næste. Gudstjenesten består i at tro på ham og tilbede ham, men også i at gøre godt mod andre. „Det, I har gjort mod en af disse mine mindste, det har I gjort mod mig“, siger Jesus. Gud ønsker at frelse hver enkelt. Samtidig er han også optaget af vort liv her på jorden. Det er dette, Luther forsøger at forklare ved hjælp af toregimentslæren: I det verdslige regimente, med 'sin venstre hånd', arbejder Gud for at opretholde verden, og i det åndelige regimente, med 'sin højre hånd', arbejder han for at frelse den.

Opdragelse og undervisning er opgaver, som først og fremmest hører hjemme i Guds verdslige regimente. De er der, for at vi skal lære at leve sammen på en god måde. Derfor må næstekærlighed være i fokus. Jesus siger, at vi skal give uden at tænke på at få noget igen. I en kristen skole skal også Guds Ord lyde. Eleverne må lære om Gud, lære at lytte til hans ord sådan, at han kan få dem i tale.

Kristen opdragelse giver altså eleverne en opfattelse af virkeligheden, hvor Gud er central og har at gøre med alle sider af livet. De får en opfattelse af sig selv som først og fremmest stående foran Gud, og et liv, som er fokuseret på tjeneste for Gud og næsten. Der kan måske være grund til at spørge om, i hvilken grad de kristne friskoler i vort land har givet - og giver - en kristen opdragelse? Har vi f.eks. en engelskundervisning, som sætter dem i stand til at tjene? Hjælper vi dem til at vide, at også i gymnastik- og datatimerne lever vi i Guds verden?

2. NEUTRAL OPDRAGELSE?

Hvad er det, der sker, når man forsøger at lægge en livssynsneutral undervisning til rette? I Norge

argumenteres der som regel med, at skolen kan bygge på de kristne og humanistiske værdier, som vi har fælles, at det ikke er nødvendigt at trække trosstandpunkter ind. Da kan alle blive tilfredse, ingen behøver at blive påduttet noget, de er uenige i, og kristne og medlemmer af andre religioner kan blive opdraget i deres tro uden om skolen. En sådan tankegang kan have mange forskellige grunde, og jeg har delt dem i fire kategorier.

2.1 Synet på religion

Ofte er det tydeligt, at kristendommen eller religioner generelt bliver opfattet først og fremmest som et trossystem, som et sæt af dogmer, som vi må tro på. Dette er dogmer, som har med Gud og specifikt religiøse spørgsmål at gøre, og det at være en kristen betyder at holde disse påstande for sande. Ud fra en sådan tankegang bliver også faren for indoktrinering reel, det er muligt at 'gøre nogle til kristne' ved at få dem til at tro disse dogmer. Ved at undlade at dosere sådanne sandheder bliver skolen 'neutral'.

Andre gange er fokus på, at det at være kristen betyder at gøre bestemte ting. Det kan gælde kirkegang, aftenbøn, måske bibellæsning. Det kan også, måske særlig i forhold til andre religioner, gælde regler for, hvad man kan spise, og hvordan man må klæde sig. Hvis religion bare er det, at man gør bestemte ting, kan skolen blive 'neutral' ved at undlade disse. I Frankrig, f.eks. gør man skolen 'neutral' ved at forbyde smykker formet som kors, jødisk og muslimsk hovedpåkledning o.lign.

Fælles for disse tilnæringsmåder er, at kristendommen bliver set på som et tillæg til en ellers fælles måde at opfatte livet og virkeligheden på. Tankegangen er, at i bund og grund opfatter vi alle verden på samme måde. Vi bruger fornuften og videnskaben til at orientere os, vi bygger vort liv på det, vi ved. Men så er der nogen, som ikke har nok med dette, som tror og gør bestemte ting i tillæg.

En australsk bog om kristne skoler, som kom ud for nogle år siden, havde titlen 'Icing on the Cake' - glasur på kagen. Det er et godt billede på en sådan opfattelse: Vi har alle den samme slags kage, men nogle - de kristne - tager glasur på den. De 'strør' noget på deres liv, som for så vidt ikke er nødvendigt, men som gør det lidt anderledes. Den offentlige skole kan holde sig til kagen, så kan kirken og hjemmet bagefter tage glasur på.

Vi ser, at dette ikke holder stik. Kristendommen er ikke en religiøs glasur. Troen er et levende forhold til Gud, et forhold, som angår hele vort liv. Dersom barnet ikke bliver opdraget i Guds verden i alle sammenhænge, er opdragelsen ikke neutral, men ateistisk. Dersom ikke tjeneste for Gud og vor næste er målet, er undervisningen ikke neutral, men på kollisionskurs med kristendommen, hvad enten vi kalder den 'kristen og humanistisk', humanistisk eller ateistisk.

Oplysningstidens tro på, at den objektive fornuft og videnskab kan fortælle os, hvordan ting virkelig er, holder ikke. Al fornuft er baseret på trospositioner. Der er 'no view from nowhere', det lader sig ikke gøre at forklare og forstå verden uden at have et bestemt ståsted, bestemte briller. Ateisme og agnosticisme er lige så lidt objektive som kristendom og andre religioner. En skole, hvor Gud opfattes som fraværende, giver en mindst lige så stærk påvirkning som en, hvor hans nærvær bliver gjort tydelig.

Det er tankevækkende at spørge sig selv om, hvorfor mennesker tænker, at kristendommen er en glasur, et religiøst tillæg til livet, som ikke forandrer noget på resten. Hvor har de lært det fra? Eller rigtigere: Hvem har de lært det af? Kan noget af grunden til troen på den neutrale skole være, at der findes så få 'hverdagskristne'? Måske hjælper det ikke at argumentere mod neutraliteten, hvis vort liv ser neutralt ud eller lyder til at være det, dvs. som om Gud ikke er der?

2.2 Synet på opdragelse og undervisning

En anden type underliggende forudsætninger i neutralitetsdebatten er dem, som angår forståelsen af 'undervisning'. Der argumenteres med, at skolen ikke skal formidle ét bestemt livssyn, men undervise om flere, sådan at eleverne selv kan vælge. Forudsætningen for, at dette skal være muligt, må jo være, at det er muligt at undervise om uden at undervise ud fra eller på grundlag af noget. Vi har allerede set, at det ikke er muligt. En skole, hvor Gud kun nævnes i nogle religionstimer, giver i praksis eleverne ateistiske briller. Tænk f.eks. på det ofte gentagne spørgsmål „Hvorfor skal vi lære dette?“ Svaret er i sidste instans knyttet til vor tro på, hvad der er vigtigt i livet, en Gud-centreret eller menneske-centreret tro.

Den tyske pædagog Klaus Mollenhauer siger det sådan:

I den grad vi lever sammen med børn, må vi - noget andet er umuligt - leve vort liv sammen med dem. Vi kan ikke udlette os selv som samfundsmennesker, vi kan ikke indtage en død eller neutral stilling. ... Opdragelse er frem for alt overlevering, meddelelse af det, som er vigtigt for os selv. Der kan ikke tænkes på nogen pædagogisk handling, hvor den voksne ikke meddeler noget om sig selv og sin livsform, med vilje eller uvilkårligt.*5)

'Fællesværdiskolen' rammes også af denne kritik. Ethiske værdier er ikke nok som grundlag. Normerne, værdierne og prioriteringerne mellem dem er dele af vort livssyn, tæt knyttet til virkelighedsopfattelse og kundskabssyn. Hvis værdierne skal give mening, må vi vise eleverne, hvordan de er knyttet til trosstandpunkter, enten det er troen på Gud eller troen på mennesket.

Det er rigtigt, som det bliver hævdet, at den vigtigste og grundlæggende påvirkning sker i hjemmet. Men dette fratager ikke skolen ansvaret for dens egen påvirkning. Et livssyn er langt fra færdigdannet, når barnet er seks år og heller ikke 'færdig' nok til at møde andre livssyn på lige linje. Desuden er det langt fra alle børn, som får den hjælp, de trænger til hjemme, til at se sammenhæng og helhed i det, der møder dem. Derfor har skolen et ansvar for at hjælpe dem til at se den helhed, som forældrene ønsker, selv om de kommer til kort selv.

2.3 Neutralitet og pluralisme

Denne type argumenter tager udgangspunkt i - uden at diskutere - at neutralitet er muligt. Hovedargumentet er, at når vi er uenige i livssyn, kan det ikke være skolens opgave at formidle et syn som sandt. Desuden ved vi ikke, hvad der er sandt, og da er der desto større grund til at være tilbageholden. Neutralitet, hævdes det, vil løse de problemer, som pluralismen skaber.

Der er meget rigtigt i disse argumenter. Skolen skal være hjemmets forlængede arm, og når hjemmene er uenige om basisen for opdragelsen, kan skolen ikke gennemtvinge den samme basis for alle. Dette gælder, selv om skolen eller en stor gruppe hævder, at de ved, hvad der er sandt. Det er klart, at en skole, som holdt sig neutral i forhold til livssyn, ville være en løsning på pluralismens udfordring. Der er bare det, at den er umulig. I praksis vil sådanne forsøg som regel føre til undervisning, som er ateistisk, menneskecentreret og uden evighedsperspektiv. Ofte er der en underliggende tro på, at der ikke findes nogen sandhed i livssynsmangfoldigheden, at det hele er et spørgsmål om at vælge noget, der er hensigtsmæssigt for den enkelte. Da går 'neutraliteten' over i relativisme, påvirket af liberalisme og postmodernisme.

2.4 Religion og opdragelse til selvstændighed

En sidste type begrundelse for en livsneutral skole er, at kristen opdragelse, og gerne enhver religiøs opdragelse, fratager eleverne muligheden for selv at vælge. Den underliggende tankegang er, at hvis vi siger til eleverne, at noget (dvs kristendommen) er sandt, så er de ikke frie til at vælge at tro på noget andet.

Dette er slet og ret ikke sandt, og aldeles ikke i et pluralistisk samfund, hvor alle er nødt til at opdage, at der findes mennesker, som tror og tænker grundlæggende anderledes end dem selv. Som vi har set, vil enhver opdragelse og undervisning være gennemsyret af en virkelighedsopfattelse, et menneskesyn, en tro på, hvad meningen med livet er, og dette vil i alle tilfælde blive opfattet som sandheden om verden, religiøs eller ikke. Det behøves ikke blive gjort eksplicit. Børnene ser verden gennem de briller, vi giver dem, selv om vi aldrig fortæller dem, at de har briller på, og at der findes andre briller.

3. UDFORDRINGEN

Kristendommen er ingen glasur på en sekulær kage. Den er hovedingrediensen i dejen, og tager vi den ud, bliver det en helt anden kage. Nulpensummet - det, vi ikke fortæller eleverne noget om - påvirker også. Det, vi ikke hjælper dem til at se, er også med til at forme deres liv, synet på verden og dem selv. Tag et eksempel som jobvejledning mere og mindre formaliseret. I Guds verden hører det med at spørge efter, hvor og hvordan jeg bedst kan tjene ham og mine medmennesker. Stiller vi spørgsmålet, lærer eleverne, at det er det, der er det vigtigste i planlægningen, og at Gud bryder sig om uddannelsen og vor fremtid. Hvis vi ikke stiller spørgsmålet - hvad lærer de da?

En vigtig årsag til neutralitetstankens sejlivethed er antagelig, at vi i den norske debat om kristendommens plads i skolen i meget høj grad har fokuseret på kristendomsfaget. Kristen formålparagraf er ofte blevet opfattet som ensbetydende med kristne (og humanistiske) værdier plus kristendomsundervisning. Siden værdierne fremstilles som fælles, er det først og fremmest i kristendomsfaget, at noget specifikt kristent formidles. Da er det også meget nærliggende at forbinde den kristne påvirkning med det, som eksplicit siges om kristendommen, og bare det.

Men om læreren i en kristendomstime siger, at dette eller hint er sandt, har det ringe betydning i forhold til den udformning af virkelighedsopfattelsen, som foregår kontinuerligt. Det er derfor skolen ikke kan være neutral, (hverken) i kristendomsundervisningen så vel som i andre fag. Det er perspektivet, som er det væsentlige, brillerne - ingredienserne i dejen, om du vil.

Så længe neutralitetstroen findes, troen på, at det er muligt at have et fag, som ikke påvirker i en bestemt retning, er det vanskeligt at få en seriøs debat om kristendomsfaget. I kampen mod denne tro må vi tage fat i alle fag og i skolen som helhed og vise, hvordan livssynsaspekter dukker op alle steder. Vi må understrege, hvordan det er vort liv som lærere, der fortæller eleverne, hvad der er virkeligt og vigtigt og sandt, ikke, hvad vi svarer på enkelte konkrete spørgsmål. Og alle vi, som er opdragere og forbilleder for børn og unge i en eller anden sammenhæng - måske må vi tage fat i vor egen 'livssynsneutralitet', vor tendens til at gøre både Gud og troen til en glasur, som kun hører hjemme på nogle afgrænsede livsområder?

*1) At værdineutralitet både er umulig og uønsket, er der nu enighed om. Det er påvirkning i forhold til livssyn, som er diskussionstemaet. Betegnelsen 'livssyn' omfatter her både kristendommen, andre religioner og ikke-religiøse livssyn.

*2) Skolen giver både opdragelse og undervisning. Det virker lidt tungt altid at bruge begge betegnelser, så af og til bruger jeg kun den ene betegnelse, af og til kun den anden, uden at jeg i denne sammenhæng er så optaget af forskellen mellem dem.

*3) Sandsmark, S. (1998). Is World (stor W) View Neutral Education Possible and Desirable? A Christian Response to Liberal Arguments. PhD afhandling, Institute of Education University of London. Udkommer på Paternoster forlag i England i november. Kan bestilles fra NLA.

*4) Disse tre er englænderne John White og T. H. McLaughlin og amerikaneren Kenneth Strike.

*5) Mollenhauer, K. (1996). Glemte sammenhænge. Om kultur og opdragelse. (S. Wivestad. overs.) Oslo: Ad Notam. (Originalen publiceret i 1985: Vergessene Zusammenhänge. Über Kultur und Erziehung.) s.22.

Gengivet med tilladelse af Lunde Forlag, Oslo.

Oversættelse: Poul Erik Pedersen

Denne artikel var bragt på KPI's hjemmeside: www.kpi.dk